

Міністерство освіти і науки України  
Інститут модернізації змісту освіти

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського  
Інститут педагогіки НАПН України, відділ навчання мов національних меншин і зарубіжної літератури  
Ізмаїльський державний гуманітарний університет Харбінський інженерний університет (Китай)  
Кіонгінський національний педагогічний університет, м. Інчхон, Республіка Корея  
Русенський університет імені Ангела Канчева, Болгарія  
Шуменський університет імені Єпископа Костянтина Преславського, Болгарія  
Кагульський державний університет імені Богдана Петричейку Хашдеу, Молдова  
Тараклійський державний університет імені Григорія Цамблака, Молдова

## ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

### Збірник наукових праць

за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 205-річчю  
Університету Ушинського

(6 червня 2022 року, м. Одеса)



6. Zhelanova, V. V. (2016). Environmental approach in higher education: the essence and logic of implementation. Theory and practice of professional skills in the context of purposeful learning. Zhytomyr: Ruta Publishing House. P.98.

7. Kruti, K.L., O.O. Funtikova. (2010). Preschool education: reference dictionary: more than 1000 terms, concepts and titles. Zaporozhye: LLC «LIPS» LTD. 324 p.

8. Manuilov Yu. S. (2007). Environmental approach in education. Pedagogy. PP.36-41

9. Meleshko, V. (2008). Environmental approach: the experience of experimental work in a rural school. Native school. №1/2. Pp. 24-27.

## ВИКОРИСТАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

**Галина Русин**, доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти  
Прикарпатський національний  
університет імені Василя Стефаника,  
Івано-Франківськ, Україна

**Анотація.** У статті розглянуто використання етнопедагогічного досвіду навчання і виховання в сучасній системі освіти та формування етнопедагогічної компетентності майбутніх учителів сучасної української школи.

**Ключові слова:** професіоналізм учителя, етнопедагогічна компетентність, професійна компетентність, майбутній учитель.

## USE OF ETHNOPEDAGOGICAL EXPERIENCE OF TEACHING AND EDUCATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM

**Halyna Rusyn**, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy  
of Primary Education,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

**Abstract.** The article considers the use of ethnopedagogical experience of teaching and education in the modern system of education and the formation of ethnopedagogical competence of future teachers of modern Ukrainian school.

**Key words:** teacher professionalism, ethnopedagogical competence, professional competence, future primary school teacher.

Актуальність дослідження. Інтенсивні інтеграційні та глобалізаційні процеси, стрімкий прогрес науки і техніки, трансформація постіндустріальної суспільної парадигми в інформаційну як провідну тенденцію розвитку сучасного суспільства зумовлюють необхідність кардинальних змін у підготовці майбутнього фахівця початкової освіти. Професіоналізм та педагогічна майстерність – це основна вимога сучасної української школи.

Поняття “професіоналізм учителя” не знаходимо в довідково - енциклопедичній та науково-дослідницькій літературі. Натомість маємо констатувати, що точного, конкретного визначення цього терміна немає. Тому ми посилаємося на дослідження проф. С. Вітвицької, яка тлумачить професіоналізм як інтегровану якість, що передбачає високий рівень продуктивності праці і є результатом довготривалої педагогічної діяльності [1, с.105]. Професіоналізм у педагогіці зводиться до здатності передбачати перебіг педагогічних процесів, їх наслідки, ураховуючи вплив багатьох обставин, умов та конкретних чинників. Отже, професіоналізм — це вміння мислити і діяти професійно [2, с.87].

Професіоналізм учителя слід розглядати як соціально-педагогічне явище і як персоналізований психолого-педагогічний феномен. Згідно із твердженням Н. Гузій, поняття

“професіоналізм”, “педагогічний професіоналізм”, “професіоналізм учителя” широко використовуються для позначення педагогічної праці високої якості і загалом розглядаються, по-перше, як норма, зразок виконання педагогічної діяльності відповідно до сучасного рівня педагогічних знань і цінностей, що виступає суспільним регулятивним механізмом праці вчителя; по-друге, вища школа ідентифікується з підготовленістю, компетентністю, вправністю вчителя; по-третє, — з особливим ставленням педагога до виконання своїх обов'язків на рівні покликання, місії [3, с.22].

Надійним помічником та супутником на шляху досягнення педагогічного професіоналізму є етнопедагогіка. Саме вона здатна пробуджувати, розвивати, вдосконалювати якості педагога, що так необхідні для виховання і навчання майбутніх поколінь. Загальнолюдські аспекти й елементи етнопедагогіки, її норми ґрунтуються на властивих для нашого суспільства зв'язках між людьми, на обов'язкових для суспільного виробництва і самого життя взаєминах. Етнопедагогіка досліджує можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в сучасній науково-педагогічній практиці, способи встановлення контактів народної педагогічної мудрості з педагогічною наукою; аналізує педагогічне значення явищ народного життя і визначає їх відповідність сучасним завданням виховання [4, с. 56]. Формування гармонійно розвинутої особи, цілісної особистості відбувається на основі засвоєння майбутнім педагогом історично надбаних рідним народом знань, етнічних норм у таких сферах духовності, як народний світогляд, народна філософія, народна ідеологія, народна мораль, етика, народна естетика та тощо. Провідними принципами етнопедагогіки є природовідповідність, культуровідповідність, єдність навчання і виховання, зв'язок навчання з працею, гуманізм, національне виховання та інше [5, с.67-69].

Одним з основних компонентів у професійному становленні майбутнього вчителя є національне виховання є історично зумовлена і створена самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь [6, с.45].

Національне виховання — це виховання студентів у душі українського виховного ідеалу на багатовікових традиціях. Воно ґрунтується на засадах родинного виховання, ідеях і засобах народної педагогіки, наукової педагогічної думки, що уособлюють кращі зразки виховної мудрості народу. Основні положення національного виховання — гуманізм, демократизм, народність, природовідповідність, виховання у праці, самодіяльність студентів [7, с.44]. У освітньо-виховній роботі майбутній педагог повинен враховувати, що національний характер і темперамент багатьох українців мають деякі нашарування, які історично не притаманні їм і виникли під впливом чужорідних факторів, політичних віянь і настанов, ідеологічних догм, привнесених іззовні.

Надійним фундаментом, на якому успішно формується національна свідомість українців, є історична пам'ять, безцінний досвід, що зберігає кожну сторінку життя, боротьби рідного народу за соціальні, політичні і національні права на всіх етапах його розвитку [8, с.125].

На думку науковців, саме професійна компетентність у структурі педагогічної майстерності і педагогічного професіоналізму “забезпечує цілісність системи, що самоорганізовується” [9, с.23]. Складником професійної компетентності вчителя виступає педагогічна компетентність, яку варто розглядати як єдність різних її видів. Зважаючи на залежність педагогічної компетентності від професійної культури педагога, у визначенні педагогічної компетентності ми керуємось ідеєю її взаємозв'язку з різними сферами культури. Багатогранність наукового педагогічного знання, що проєктується на професійну компетентність педагога, визначає багатоаспектність педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в цілому.

Соціально-економічні зміни в суспільстві, тенденції гуманітарної конверсії загострили потребу в діяльності педагога, спроможного осмислити закономірності соціалізації особистості з огляду на традиції та трансформацію соціокультурного простору, організувати культуровідповідне освітнє середовище, всі компоненти якого наповнені людським сенсом, допомогти молоді самореалізуватися, виявити власний творчий потенціал у всіх сферах життєдіяльності. Інтеграція української системи вищої професійної освіти до світового освітнього простору, потреба в розв'язанні глобальних проблем ухдження людини в соціальний світ, що пов'язані з тенденціями до етнічного відродження, інтенсифікації міжетнічних контактів, адаптації людини в багатонаціональному світі, зумовлюють необхідність підготовки компетентного фахівця в галузі освіти, що є носієм своєї національної культури та спроможний урахувати у професійній діяльності надбання різних народів. У цьому контексті актуальним виявляється етнопедagogічний аспект педагогічної майстерності вчителя, який знаходить відображення у такому різновиді професійної компетентності педагога, як етнопедagogічна компетентність.

Етнопедagogічна компетентність фахівця в галузі освіти актуалізована етносоціальною структурою українського суспільства, до якого, згідно з офіційними даними входять представники понад 130 етносів. Україну за складом населення відносять до держав з поліетнічним складом населення. Етнопедagogічну компетентність фахівця в галузі освіти в дослідженні трактовано як різновид професійної компетентності педагога, особистісне утворення, що виявляє засвоєння фахівцем досвіду пізнавальної діяльності в галузі етнопедagogіки, емоційно-ціннісного ставлення щодо нього, досвіду творчої діяльності в оперуванні етнопедagogічною інформацією, певного досвіду розв'язання педагогічних проблем, пов'язаних із застосуванням на теоретичному та практичному рівнях надбань етнопедagogічної культури.

Відповідно, етнопедagogічна компетентність передбачає опанування педагогом системи знань про етнос, народні погляди на дитину, її вікову періодизацію, родину та особливості родинного виховання дітей; мету, завдання, принципи, правила, методи, засоби, прийоми, форми навчання і виховання юних поколінь; особливості виховання патріота та формування в молоді зорієнтованості на національне й загальнолюдське; педагогіку народного календаря та специфіку виховання засобами різних видів народного мистецтва; народні погляди на ідеали дорослого, вихователя, учителя, їхні обов'язки перед дітьми, підлітками й молоддю тощо [10, с.30-32]. У визначенні етнопедagogічної компетентності вчителя ми дотримуємось позиції Н. Волкової (2007) про вивчення в межах етнопедagogіки педагогічних культур різних народів, [11, с.8] що набуває особливої цінності у становленні педагогічної майстерності фахівця. У процесі оволодіння етнопедagogічною компетентністю майбутній фахівець у галузі освіти знайомиться з різними педагогічними культурами, виховними системами народів світу, які різняться виховними ідеалами, низкою принципів навчання і виховання, формами, засобами, методами та прийомами педагогічного впливу, поглядами на особистість вихователя, учителя, співвідношенням прогресивних та пережиткових ідей і явищ з позиції сучасної офіційної педагогіки. Для грамотного опрацювання етнопедagogічної інформації важливо підходити до неї з позицій історичного аналізу, з урахуванням здобутків етнопсихології, етногеографії, релігієзнавства, мистецтвознавства. Такі особливості пізнавального процесу стимулюють розвиток педагогічного мислення, підвищують рівень усвідомлення педагогічних категорій, конкретних закономірностей і принципів, вагомості певних чинників для ефективності організації педагогічного процесу, що сприяє вдосконаленню загальної педагогічної компетентності.

Вдосконалення такої якості відбувається під час вивчення етнопедagogіки і шляхом усвідомлення значення обраної професії для повноцінного розвитку дитини, формування в майбутніх фахівців певної професійної позиції, готовності до самовдосконалення, організації фахової діяльності з урахуванням здобутків етнопедagogічної культури. Учитель зі сформованою етнопедagogічною компетентністю на основі аналізу багатоголового народного педагогічного досвіду, осмислення явищ у сфері освіти,

виявлення традиційності і ступеня новизни конкретних педагогічних систем та їх елементів здатен реалізувати вимоги певних принципів в умовах діалогічного педагогічного спілкування, запропонувати власні інновації та втілити їх у життя, виходячи з етнічної приналежності певного контингенту школярів, вихованців, стереотипів виховних впливів їхніх батьків, творчо застосувати етнопедагогічний матеріал (народні задачі, жарти, примовки, прислів'я, ігри, пісні, твори декоративно-ужиткового мистецтва тощо) під час різних форм навчання і виховання.

Аналіз народно-педагогічних знань, вмінь і навичок педагога, його майстерність націлюють на виокремлення особистісних якостей, які вважались ціннісними для вихователя, наставника в багатьох країнах світу (наприклад, відповідальності, доброзичливості, толерантності, спостережливості, національної самосвідомості), на розуміння важливості підвищення власної ерудиції, сприяють спрямованості майбутніх фахівців на розвиток певних груп педагогічних здібностей, удосконалення умінь педагогічної техніки (володіння своєю мімікою, пантомімікою, голосом, емоціями, здатність впливати на групу людей для стимулювання їхньої діяльності, організації різних форм виховної роботи тощо).

Йдеться про професійну підготовку вчителя, здатного забезпечити найбільш ефективну соціалізацію такої особистості, яка б постійно відтворювала взаємодію та співпрацю, взаєморозуміння культур, толерантне відношення та сприйняття один одного. Учителю як просвітителю та вихователю підростаючих поколінь, який перейняв досвід виховання від родини, батьків, старших вихователів, продовжує цю справу до входження людини в самостійне життя і творчість.

Цінності, як безумовно важливий складник змісту освітнього процесу, часто пов'язуються в науковій літературі з можливостями мистецьких та культурознавчих дисциплін у загальному змісті освіти дітей та молоді. Крім того, психологи та педагоги звертають увагу на важливість використання синтезу мистецтв у ЗВО. Наразі професійна підготовка майбутніх педагогів передбачає розвиток творчих здібностей особистості засобами образотворчого, музичного, декоративно-ужиткового, хореографічного мистецтв, відокремлено один від одного. При цьому важливе значення має урахування глибинного змісту мистецтва, котрий розкривається лише в інтеграції усіх його видів. Свідченням цього є включення до навчального плану закладів вищої освіти такої обов'язкової дисципліни, як «Методика навчання освітньої галузі «Мистецтво». Вибірковий компонент, здебільшого пов'язаний із такими дисциплінами, як «Історія мистецтв» чи «Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва». Передбачається, що майбутні педагоги мають попередній досвід опанування мистецтва у загальноосвітній або мистецькій школі. У зв'язку з цим виникає проблема пошуку шляхів підвищення ефективності формування у студентів етнопедагогічної компетентності засобами народного мистецтва. На нашу думку, одним із шляхів може бути проєктування освітнього середовища засобами синтезу мистецтв [12].

На педагогічному факультеті Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника накопичено чималий досвід наповнення змісту професійної підготовки вчителя народно-аксіологічним змістом для формування його етнопедагогічної компетентності. Причому цей ціннісний компонент процесу професійно-педагогічної підготовки постійно трансформується з урахуванням динаміки ціннісної сфери в педагогічній освіті, а також з розширенням ресурсних можливостей цінностей народної педагогіки. Так, наприклад, щоб підтримати воїнів, які захищають територіальну цілісність України, щорічно проводиться благодійна акція «Українська книга на Схід». Підтримуючи тісну співпрацю зі Сходом України (багато студентів ПНУ працюють там), студенти разом з викладачами збирають книги українською мовою та надсилають на Схід (Мелітополь, Кривий ріг, Запоріжжя).

Прикладом реалізації етнопедагогічної концепції навчання та виховання дітей і молоді в національній системі освіти та підготовки вчителя до реалізації названої концепції можуть служити різноманітні акції та заходи, що нині впроваджуються в системі ЗВО західноукраїнського регіону, а саме:

1. Вже шостий рік поспіль у ПНУ імені В.Стефаніка проводиться загальноуніверситетський конкурс «Диктант всеукраїнської єдності». Для прищеплення студентам любові та поваги до рідної мови організуються конкурси літературного читання, творів Лесі Українки, Т. Шевченка, сучасних письменників Ліни Костенко. Також вагоме значення для реалізації означеної концепції, на нашу думку, мають такі конкурси, як щорічний конкурс «Літературна кавалерка».

2. Для залучення старшокласників до націєтворчої діяльності на народно-педагогічних засадах літературознавчі конкурси проводяться у різних містах (Коломия, Мелітополь, Кропивницький), де залучаються команди з ліцеїв, запрошуються автори творів (в конкурсі є питання для авторів та питання від авторів); в дарунки переможці отримують книги.

3. Студенти активно залучаються до пропагування й поширення народних традицій в своєму студентському середовищі та середовищі своїх територіальних громад. Так, у ПНУ імені В.Стефаніка набуло популярності народне свято «Маланка», де головними героями стали викладачі, а у святі був задіяний студентський ансамбль «Мальви».

4. Ознайомлення студентів із музеєм писанкарства «Писанка» в м. Коломия, де для всіх бажаючих проводяться майстер-класи з писанкарства, що мають прологнований характер, оскільки студенти можуть отримати знання використати згодом під час виробничих практик у школах області. У студентських мистецьких гуртках, що діють на педагогічному факультеті ПНУ, студенти готують сценарії до Різдвяних Свят, вивчають колядки, віншування, щедрівки та діляться традиціями свого регіону, свого села (Косівщина, Кути, Верховина, та інші). Майбутні педагоги також готують вистави «Святий Миколай» та відвідують з цими виставами дитбудинки (Івано-Франківська область), а студентський сенат збирає кошти та закуповує подарунки для малюків.

5. Студентам педагогічного факультету часто організують поїздки до святих місць, а саме перед великим постом (Зарванця, Гошівський монастир, Манявський скит та інші). Крім того, традиційним на педагогічному факультеті є проведення заходу «Тиждень духовної віднови», під час якого молодь зустрічається зі своїми ровесниками – молодими семінаристами. Тут майбутні педагоги отримують народно-педагогічні християнські знання в доступній формі, мають можливість спілкуватись та дискутувати. Греко-католицькі й православні молодіжні організації створюють табори (літні, зимові), до яких долучаються майбутні педагоги і викладачі.

6. Для залучення західноукраїнських громад до навчання і виховання студентів у ЗВО у ПНУ проводиться «Літературний бранч», на який запрошуються сучасні письменники Галичини. Щороку студенти готують концерти для бійців, що проходять реабілітації в Івано-Франківських лікарнях. Студенти пишуть сценарії, готують невеликі концерти й запрошують воїнів у гості. Для воїнів майбутні педагоги готували литівки з підтримкою, плели з стрічок браслети з національними західноукраїнськими мотивами, збирали кошти тощо.

Освітня програма спеціальності «Початкова освіта» передбачає виробничу практику в закладах загальної середньої освіти. Студенти педагогічного факультету проходять цю практику в ліцеях м. Івано-Франківська або ж за місцем проживання. Після педагогічної практики зі студентами обговорюються педагогічні ситуації, в яких закладено етнопедагогічний зміст (на формування народного національного виховного ідеалу, на реалізацію народної аксіологічної моделі виховання, на можливість впровадження засад народної дидактики тощо).

Висновок. Такий практичний вихід процесу формування етнопедагогічної компетентності майбутніх педагогів на засадах ціннісної сфери народної педагогіки, на нашу думку, завершує й систематизує весь процес професійної підготовки майбутніх педагогів в етнопедагогічному контексті.

### Список використаних джерел:

1. Бойко, А., ред. 2004. Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії: навч.-метод. посіб. Київ–Полтава, 210 с., с.216.
2. Вітвицька С. С. 2003. Основи педагогіки вищої школи: навч. посіб. Київ: Центр навч. літератури, 316 с., с.133.
3. Григоренко Л.О., 2005. Самостійна робота як фактор підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності. Рідна школа, № 5, с. 22-23.
4. Гузій Н. В. 2004. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 243 с., с. 56.
5. Мосіяшенко В. А. 2008. Українська етнопедагогіка: навч. посібник. Суми: ВТД Університетська книга, 174 с., с.67-69.
6. Вишневський О. 1996. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів: ЛОПТ ім. Г. Ващенко, 238 с., с.45.
7. Стельмахович М. Г. (1985). Народна педагогіка. Київ: Рад.шк., с.233.
8. Чорна К. І., 1994. Основні пріоритети у вихованні національної самосвідомості і громадянської культури учнів. Педагогіка і психологія, 1, с. 125-130., с.125.
9. Григоренко Л. О., 2005. Самостійна робота як фактор підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності. Рідна школа, № 5, с. 22-23., с.23.
10. Ткаченко О. М., 2013. Теоретико-методичні засади формування етнопедагогічної компетентності майбутніх вчителів гуманітарного профілю: автореф. дис. доктора пед. наук. Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького., с.30-31.
11. Волкова Н. 2007. Педагогіка: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: «Академвидав», 618 с., с.8.
12. Русин Г. А., 2019. Освіта як ціннісна домінанта у вихованні молоді. Гірська школа Українських Карпат, № 15, с. 11-15.

### References:

1. Boyko, A., ed. 2004. Pedagogy. Integrated course of theory and history: teaching method. way. Kyiv – Poltava, 210 pp., P.216.
2. Vitvitskaya, S.S 2003. Fundamentals of higher school pedagogy: textbook. way. Kyiv: Center for Education. literature, 316 pp., p.133.
3. Grigorenko, L.O, 2005. Independent work as a factor in improving the effectiveness of training future teachers for professional activities. Native school, № 5, p. 22-23.
4. Guziy, N.V 2004. Pedagogical professionalism: historical-methodological and theoretical aspects: monograph. Kyiv: NPU named after MP Dragomanova, 243 p., P. 56.
5. Mosiyashenko, V.A 2008. Ukrainian ethnopedagogy: textbook. manual. Sums: VTD University Book, 174 pp., Pp.67-69.
6. Vyshnevsky, O. 1996. Modern Ukrainian education. Pedagogical essays. Lviv: LOPT im. G. Vashchenko, 238 pp., P.45.
7. Stelmakhovich, M.G (1985). Folk pedagogy. Kyiv: Rad.shk., P.233.
8. Chorna, K.I, 1994. The main priorities in the education of national identity and civic culture of students. Pedagogy and Psychology, 1, p. 125-130., P.125.
9. Grigorenko, L.O, 2005. Independent work as a factor in improving the effectiveness of training future teachers for professional activities. Native school, № 5, p. 22-23, p.23.
10. Tkachenko, O.M, 2013. Theoretical and methodological principles of formation of ethnopedagogical competence of future teachers of the humanities: author's ref. dis. Dr. Ped. Science. Cherkasy: Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky, pp. 30-31.
11. Volkova, N. 2007. Pedagogy: textbook. way. 2nd view. Kyiv: Akademvydav, 618 p., P.8.
12. Rusin, G.A, 2019. Education as a dominant value in the education of youth. Mountain School of the Ukrainian Carpathians, № 15, p. 11-15.